

Reviews and Annotations
Рецензии и анотации

ФИЛОСОФСКО ОСМИСЛЯНЕ НА ЕВРОПЕЙСКАТА ИДЕНТИЧНОСТ

Мария Стойчева. (2016). *Европейска идентичност (теоретични дилеми и аналитични подходи)* София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 367 с., ISBN 978-954-07-409-0

Валентина Драмалиева

Университет за национално и световно стопанство

Най-напред трябва да отбележа, че новата книга на Мария Стойчева заслужава специално внимание – тя е много актуална, значима, предизвикателна и интересна.

Актуалността идва от факта, че темата за европейската идентичност без съмнение е изключително актуална – както за ситуацията, в която се намира днес светът, така и за ситуацията, в която се намира Европа, а също и за ситуацията, в която се намирате ние – и като българи, и като европейци. Това вече подсказва колко отговорна е задачата на автора да анализира тази тема и свързаните с нея проблеми в монографично изследване.

Книгата е значима с това, че ангажира вниманието ни с един изключително важен проблем за всички европейци. Но тя е не по-малко значима и с философския прочит на европейската идентичност, който ни предлага. Използвайки най-добрите традиции на аналитичната философия, авторът прави теоретичен опит да осмисли първо възможността за тази идентификация. И далеч не се задоволява с представянето на данни, а използва философските подходи и инструменти, за да осмисли европейската идентичност от различни гледни точки – концептуално, причинно-следствено, ценностно.

Книгата е предизвикателна с поставянето на европейската идентичност в рамките на нормативността, където често се очертава несъвпадението между „е“ и „трябва“. Предизвикателна е също и с теоретичните дилеми, които визираща, както и с разкриването на множество практически проблеми, които съпътстват европейското ни битие.

И не на последно място по важност – книгата е интересна. Тя е интересна не само за професионалистите, изкушени във философски, политически и социологически изследвания, но и за широк кръг читатели, които имат вкус към критичното мислене. Убедена съм, че ще бъде особено интересна, предизвикателна и полезна и за студентите. Защото предизвикателството да се анализира една особена и непозната досега наднационална политическа общност, каквато е Европейският съюз, несъмнено заслужава внимание.

Поначало идентичността е важен жалон в собственото ни осмисляне като хора и личности. Тя ни дава възможност да се възприемаме като отделност, а същевременно – да се приобщаваме към определени общности и да се самоопределяме като част от тях. Именно така заявяваме едновременно и своята обществената същност, и себе си пред света. Освен самоосъзнаване на собственото Аз това ни дава чувството за цялостност, принадлежност, самотъждественост, сигурност. Идентичността ни е особено важна и затова, че тя обикновено ни се разкрива като съвкупност от възможности и социални роли, стоящи пред нас. Затова въпросите „Кой съм аз?“ и „Какви възможности стоят пред мен?“ ни съпровождат през целия живот, а отговорите бележат нашето развитие и перспективи.

Като обществени същества, ние най-често се идентифицираме с определена нация, етнос, религия и тази определеност съпровождат нашето битие като съдба. В този контекст за всички европейци напоследък все повече се налага темата за европейската идентичност, което произтича от спецификата на Европейския съюз като една особена наднационална политическа общност, каквато не е съществувала досега. Затова европейската идентичност далеч не е само приобщаването ни към един континент, а включва много измерения – културно, историческо, политическо, ценностно.

Сложността на проблема за европейската идентичност засяга всички европейци. Като българи, ние така или иначе принадлежим към Европа – както географски, така и културно-исторически, и идентификацията ни с тази общност не би трябвало да е проблем. Но всички добре знаем, че това не е така – уж сме европейци, ама не съвсем. Това отдавна е част от нашата народопсихология и допълнително проблематизира европейската ни идентичност, натоварвайки я със скептицизъм. Но от друга страна, ни е още по-важно да я осмислим и да си отговорим на множество въпроси.

Мария Стойчева няма готови отговори на тези въпроси, но си дава сметка за тяхната значимост. Тя си поставя задачата да изследва реалността, използва

вайки инструментариума на политическата философия. Нейната монография остава дълбоко концептуална по характер. Но изясняването на понятията не е самоцел, а е подчинено на намерението да се осмисли като цяло процесът на европейска интеграция, и то през призмата на структурата и динамиката на идентичността.

Същевременно изследването представя множество исторически данни и факти, свързани с Европейския съюз и историята на Европа изобщо, които са интересни дори сами по себе си. Но в монографията те се ползват или като отправна точка на анализа, или като потвърждение и илюстрация на определена теза. Философското питане и отиването отвъд реалността, както и умереният философски скептицизъм съпровождат цялата монография. Съдържанието ѝ следва логическата връзка на основния изследователски въпрос, на който авторът се опитва да отговори – „дали можем да използваме теорията за идентификацията и понятието за идентичност като методологически инструмент в динамиката и развитието на европейското обединение и каква е тяхната аналитична и обяснителна стойност“ (с. 14). Затова философското „дали“ присъства в целия текст.

Още *въведението* умело задава аналитичната рамка на изследването, а така също – наложените и очаквани ограничения. Предизвикателството да се изследват реалности и модели, залага разграничението между „е“ и „трябва“, както и всички трудности на прескриптивния подход, който неизбежно опира до ценности, норми и принципи на желаното поведение в обществото. Съдържанието е структурирано в пет глави, които са логически обосновани и допринасят за разгръщането и последователното разясняване на темата, поставена в заглавието.

Първата глава е посветена на изясняване на понятието „европейска идентичност“, което се постига чрез разглеждането на понятията за идентичност – лична, колективна, социална, културна и политическа, както и разграничаването им.

Втората глава естествено налага един исторически преглед на „Европа на Европейския съюз“, където се представят някои моменти от предисторията и историята на обединението, както и принципният въпрос за историческата му основа. Прави впечатление, че отделни исторически етапи от развитието на Европейския съюз са визирани и като етапи на конструирането на европейската идентичност. Макар авторът да не претендира за историческа изчерпателност, използването на този подход допринася много за изясняване съдържанието на понятието. Показани са рефлексивните подходи към идентичността на Европейския съюз, както и нормативната ориентация на външната политика на Съюза.

Третата глава е опит за типология на европейската идентичност и е много важна за разбирането на този сложен проблем. Съвсем очаквано се тръгва

от семантичната история и контекстуалната зависимост на проблема. Добре обосновано той се представя като една възможност, а след това много професионално се визират условията на тази възможност за европейска идентичност. Едва след това идва същинската типология на възможностите, където се разглеждат различни модели и техните ограничения.

Четвъртата глава поставя и анализира много интересен и актуален проблем, свързан с другостта – т.нар. „значими други“, както и ролята на историческите и политическите антагонизми, а също – на възприятията на Другите, които влияят активно за европейската идентичност и я стимулират като процес на конструиране.

Петата глава представя измерването на европейската идентичност, което е завършващ шрих към очертаването на спецификата ѝ. Изтъква се променящото се лице на този модел и се търсят неговите детерминанти, като същевременно се изследва многообразието на Европейския съюз. Тук в обяснителния контекст намират специално място и темите за субективността като реакция, за антропологическата чувствителност, за социалната психология.

Мария Стойчева така е навлязла в темата, че съвсем естествено пред нея вече се формулират множество други проблеми, които също съставляват част от многоаспектните измерения на европейската идентичност. Убедена съм, че те могат да станат теми за бъдещи изследвания. Така монографията е и една отправна точка за бъдещата работа на автора. В този дух е и заключението.

Мария Стойчева убедително показва задълбочено познаване на проблематиката, представя изчерпателен преглед на авторите и литературата, убедително се идентифицира с аналитичната традиция, увлекателно разгръща богатото съдържание на монографията. Изследването активно използва инструментариума на аналитичните подходи, а методологичните модели непрекъснато се осмислят и преосмислят. Работата е добре структурирана – това се отнася както за цялото съдържание, така и за различните систематизации и класификации на мнения, периоди, проблеми. Тезите са ясно формулирани, а текстът се характеризира с последователност и обоснованост. Правят впечатление лекотата и категоричността, с която авторът подрежда тезите, както и умелото използване на достиженията си от предишните научни трудове и проекти, свързани с познаване историята и политиките на Европейския съюз, а също и възгледите на много философи и социолози, повлияли върху този модел. Езикът, който Мария Стойчева използва, е ясен и не е утежнен с излишна показна претенциозност, но тя демонстрира добро боравене с философската терминология и свободно интерпретира знакови имена и възгледи във философията. Същевременно винаги очертава своите възгледи и изтъква мнението си по отделни въпроси.

Цялостната позитивна оценка на книгата не може да пропусне и сполучливо намерената илюстрация за корицата, където е представен „Ставащият

Керн“ на Селест Роберж – скалните отломки на Вечността, събрани в една телена конструкция на изправящо се човешко същество. Теленият конструкт Керн несъмнено е удачна метафора както за европейската, така и изобщо за човешката идентичност, като същевременно представя пресечната точка на човешката история и география. И не по-малко уместен в този контекст е въпросът на автора: „Но той става и се питаме накъде се е запътил?“ (с. 8).

Философското осмисляне на европейската идентичност, което ни предлага Мария Стойчева, е един добър повод да не оставаме само на повърхността на връхлитащите ни събития, а да се замислим по някои важни и неотложни проблеми на съвместното ни съществуване като хора, запътили се в определена посока.

PHILOSOPHICAL REFLECTION ON EUROPEAN IDENTITY

✉ **Prof. Dr. Valentina Dramalieva**
Philosophy Section
Department of Political Economy
University of National and World Economy
1700 Sofia, Bulgaria
E-mail: valentinadramalieva@gmail.com